

SPARTSKÁ VÝCHOVA (*AGÓGÉ*)

STAROVĚKA SPARTA

*“quod si iura fores pugnasque imitata Laconum,
carior hoc esses tu mihi, Roma, bono.”*

„Kdyby sis mravy spartské a zásady, Říme, vzal za vzor, pro tyto výhody vzácné měl bych tě mnohem víc rád“ (Prop. 3.14.34-35; př. R. Mertlík, 1945).

narození dítěte

- novorozeně otec odnesl na místo *lesché*
 - prohlídnuo stařešinami
 - síla a dobrá urostlost
 - slabost a nevhlednost – Apothet – propast v blízkosti Taygétu
- koupání ve víně
- nepoužívání plen
- výchova ke:
 - spokojenosti s málem potravin
 - nevybíravosti v jídle
 - nebojácnosti ve tmě a samotě
 - neznalosti mrzoutství a plačtivosti x Aristotelés

výchova dětí

- = cvičení poslušnosti
 - nepatřily rodičům
 - nemohly být vychovávány podle rodičů
-
- muži vychovávali všechny syny S., kteří dosáhli 7. roku (zákaz žalování)
 - společná výchova, výcvik, hry, učení
 - velitelem nejsrdnatější a nejmodřejší z každé skupiny
 - umělá tvorba svárů od starších – snaha poznat povahy a chování v nebezpečí
 - vědy jen okrajově, hlavně poslušnost, disciplína, vytrvání ve strádání a výchova k vítězstvím
 - náročnost cvičení, stříhání dohola, chůze bez bot a hry v nahotě – nutnost ztvrdlých chodidel (praktičnost)

výchova

- systém *agogé* (= odchov)
- stádo (*agelè*) – stejný věk
 - vůdcem nejlepší téhož věku (*βουαγός*)
 - Vliv jeho poslušnosti, vytrvalosti a dalších schopností
- povinné
- pro všechny plnoprávné chlapce
 - ne pro krále!
 - x Leonidás, Agésilaos II.
- netolerantní systém
 - X Athená (škola Řecka, Periklés)

cílem

- Stupňování cvičení s růstem věku
- Poslušnost
- Snášení nepohodlí, bolesti a utrpení
- Tělesná i duchovní tvrdost
- Odvaha a tvrdost
- Testem bičování u chrámu Artemis Orthie (*diamastigósis*)

bičování

- u chrámu Artemis Orthie
- každý rok

- soutěž mladíků, kdo vydžít déle
 - mladíci z vysoce vážených rodin
- zdržení se zkuhrání
- prezentování se stoickou veselostí
 - nesnadné kvůli velké bolesti, krvi a bodavým ranám biče
- častokrát spíše smrt než uronění slzí a projevení slabosti
- vítěz – titul *βωμολιτης*, „dobyvatel oltáře“ / „oltářní vítěz“
 - mohli jej užívat do konce života

Nespart'ané v *agógé*

- málo
- ne-sparské děti sparských přátel (výjimky)

 - Xenofón
- děti cizinců žijících ve Spartě, které se zde narodily
 - př. těch, kdo ve Spartě trávili exil (např. syn Foiníka)
 - *trofímoi* (sg. *τρόφιμος* = sparský chránělec)
- někdy *mothakes* (*μόθαιες*, sg. *μόθαξ*)
 - synové Spart'ana a heilótky, nevlastní bratři
 - jen jako partneři (ne rovnoprávní)
 - možnost zisku svobody
 - odměny
 - nejspíše pouze pozdní doba

do 7 let

- pohřebiště Apothetai v rokli v pohoří Táygetos
- do 7 let v rodině (tma, samota, víno, prosté jídlo)

od 8 do 12 let *paidion* (chlapec)

- zařazení do *ilé* (družstev)
 - několik *ilé* = *agelé* (stádo)
 - celkem 4 stáda, vůdci *eiréni* (20 let), nikdy nebyli sami bez nich či jiného staršího občana
 - rotrízení:
 - 8 let *robidas* = neznámý
 - 9 let *promikizomenos* = velmi malý chlapec
 - 10 let *mikichizomenos* = malý chlapec
 - *agón* s jinými družstvy
 - společné ubikace – zvyknutí na *syskénii*
 - vlasy, bosi, čtení, psaní, hudba, výroky z Homéra, zákony, písně z Týrtaia
 - od 10 let gymnastická průprava, atletika, tanec, hudba i jako jedinci

od 12 let do 17 let mladíci (*meirakion*)

- od 12 let stupňování disciplíny
- bez spodního oděvu
- 1 oblečení na rok – lepší přivyknutí na horko i mráz
- trhání rákosu holýma rukama na stelivo ve společných místnostech dle družin
 - v zimě pod sebe kladli byliny lykofony
- nejlepší byli sledováni od mnoha starších
 - všichni jakoby otci všech
- náčelníkem družin nejbojovnější a nejmoudřejší z eirénů
- zpřísnění tělesných cvičení a výchovy, bosí, nazí

- *gymnasion*
 - rychlostní a vytrvalostní běhy, skok do dálky, hody oštěpem a diskem, zápas, bojové tance
 - boj se zbraněmi a pochody
-
- menší podíl jídla i topiva, aby nehladověli, mohli krást
 - „Je zřejmé, že kdo zamýšlí krást, musí v noci bdít, ve dne podvádět a strojit léčky, a kdo se chce něčeho zmocnit, musí mít také špehy.“ (Xenofón)
 - trestali „chycené jakožto špatné zloděje“ (Xenofón)
 - možné po krátké bolesti nabýt na dlouho dobrou pověst, x smrt
 - omezeno koupání v lázních (jen v dané době – několik dní v roce – v Eurótu)
 - zakázáno natírání těla mastmi a olejem

v 17 letech do *bué* (**volské stádo**)

- v čele 21letý chlapec (*eirén*) jako *buarchos* (vůdce stáda)
- „dozíral na celý život svěřené jednotky, na její hry, gymnastiku a vojenskou přípravu i na úpravu jídla. Večer zkoušel chlapce ze znalosti veřejných záležitostí. Jestliže některý ze svěřenců neznal odpověď, potrestal ho kousnutím do prstu.“ (Sábl, 1960,18)

od 18. let dospívající (*melleirén*)

- po bičování (*diamastigósis*)
 - zk. dosp.
 - zkoušku snášení bolesti a utrpení

- kněžka, soška
 - smrt – posmrtný titul „oltářního vítěze“
 - oltář Artemis Orthie (Limnaion)
 - rodiče – zostuzení
- pozvání chlapce mezi dospělé (poučení, mluvit lakonicky)

„Jejich hlas uslyšíš řídčeji než hlas kamenných soch, jejich pohled zachytíš řídčeji než pohled soch bronzových; připadá ti takřka, že jsou cudnější než nevěsta ve svatební ložnici. A i když přichází ke společnému stolu, odpovídají pouze na otázky.“

eirén

- 20 let, dospělý občan
 - povinnou vojenskou službu (do 60 let)
 - poté zařazení do některého z pěti bojových svazků – *lochos*
-
- složen z *enómotií* (bojových jednotek)
 - společné obydlí a účast na společných *feiditích/syssitiích*
 - budit dojem, že jsou bratry; „*stolování je sdílením, totožností bytí, téměř pokrevstvím*“ (Vernant, 1995, 53)
 - 15 mužů různého věku
 - i na válečné výpravě spali v jednom stanu
 - velel svým svěřencům v půtkách
 - dával jim otázky, které je vedli k zamyšlení nad krásnými činy mužů
 - večer uléhali ve společném obydlí (i po svatbě)

- do 21 let vychovatel mládeže
 - používal je při přípravě jídla

- museli krást dřevo, zeleninu, sýr, zvěř (lišky), ... (bdění, strojení léček, výchova k větší bojovnosti)
 - ze zahrad i obědů mužů
 - **bičování** u Ortheta oltáře
 - oběd byl jinak velmi skromný... byli k tomu tedy nuceni
 - další důvod – půst těla:
- mladší člověk musel vždy povstat před starším
 - WC – „*Bůh chraň, abych si sedl tam, odkud nelze povstat před staršími.*“

„Tělo se totiž vznáší do výšky, když ducha téměř nic nezadržuje, a není-li duch množstvím potravy stlačován dolů do šíře, nýbrž pro lehkost stoupá vzhůru, pak tělo uvolněně a snadno prospívá. A totéž prý činí lidi i krásnými, neboť hubené a štíhlé postavy se snadněji a pozvolněji ohýbají.“

- od jinošského věku – dlouhé vlasy
 - i v době boje úprava vlasů, braní a oděvu
 - Lykúrgův výrok
 - červený plášť
- s ostatními (dospělými muži) účast na expedicích na horu Taygétos
 - šplhání nahoru a dolů přes horské hřebeny (Sen., *Med.* 77ff) – S. Pressfield

Fobologie ?

- spartská věda o strachu
- 28 cvičení k jejímu překonání
- nutná v rámci výchovy i v pozdějším věku

- **od 30 let**

- mohli volit (*apella*)
 - mohli s ostatními dospělými rozmlouvat na tržišti
-
- právo založit si rodinu nebo žít u příbuzných
 - museli se stále účastnit gymnastické a vojenské přípravy; následně pak mohli trávit čas s rodinou
 - pokud se v dané době plnoprávný Spart'an neoženil, postihy a další povinnosti

- **od 60 let**

- konec vojenské povinnosti a platnosti nařízení o společném cvičení a žití
- „*znám i jistý Hippodámos, který padl v bitvě v r. 364 př. n. l. ve věku 80 let*“ (Sekunda, 2008, 12).
- Agésiláos II. – 84 let

- v Řecku (mimo Spartu) chlapci k vychovateli-otrokovi

- čtení, psaní, počítání, hudba a tělocvik + nadmíra jídla, plášť a sandály

x

- Sparta – *paidonomos* – vybrán z těch nejlepších a nejdůstojnějších občanů

- „*Lykúrgos namísto toho, aby si každý soukromě dělal z otroků vychovatele, ustanovil jednoho z mužů, jimž se svěřují nejvyšší úřady, aby na ně dohlížel: nazývá se paidonomos. Tomu dal pravomoc shromažďovat chlapce a dbát o přísné potrestání, kdyby si někdo počínal lehkomylně. Poskytl mu také muže s bičí, aby je trestali, kdykoli bude třeba; proto tam vedle sebe žije velká úcta a velká poslušnost. Aby jim nezchoulostivěly noby obouváním sandálů, nařídil otužovat je chůzí bosky: když se v tom vycvičí, budou podle jeho názoru mnohem snáze vystupovat do kopce, bezpečněji sestupovat z kopce a bosý prý se zvedne, vyskočí i utíká rychleji než obutý, má-li ovšem ztvrdlá chodidla. Místo rozmazlování pláštěm přikázal oblékat se po celý rok jediným šatem, v domnění, že tak budou lépe připraveni i na mráz, i na horko. Nařídil, aby eirén jedl u společného stolu jen tolik jídla, aby ho nikdy nezámáhalo přesycení a nechyběla mu zkušenost se skromnějším živobytím; myslel totiž, že takto vychovaní lidé by byli v případě nutnosti schopnější snášet námahu o hladu, a kdyby to byl rozkaz, spíše by vydrželi s toutéž porcí delší dobu, potřebovali by méně masa, ochotněji by přijímali jakoukoli stravu a byli by zdravější. Usoudil také, že více prospívá strava, která žene štíhlá těla do výšky, než taková, po níž se roztahují do šířky“ (Xenofón).*

- nepřítomnost *paidonoma* – kterýkoliv dospělý občan

- milovníci (dospělí poručníci)

- 12-20 let

- dle Xenofóna jen! milovníky duše

- největší hanebností: nezájem o chlapcovu duši, ale o jeho tělo

- Xen. – obdoba jako u sourozenců či rodičů a dětí

- X

- Platón (*Symposion*) – bisexualita a pederastie

- Théby – „posvátná družina“

- Athény ...

Podněcování soupeření o dokonalost

- jediná S. veřejně pěstovala dokonalost... všechny druhy zdatností
- Xen.:

- *„Efoři vyberou tři muže na vrcholu sil, kteří se nazývají hippagretové. Každý z nich sestaví seznam sta mužů (elitní sbor, koroi), přičemž jasně uváže, kvůli čemu tuto poctu někomu prokazuje a jiné z ní vylučuje. Ti, kterým se nedostalo té pocty, soupeří jak s hippagrety, kteří je odmítli, tak i s těmi muži, kteří byli vybráni místo nich, a hlídají se navzájem, zda někdo nezlehčuje, co je uznáváno za správné. Tak vzniká nejvyšší bohulibé a zároveň pro občany vrcholně vhodné soupeření, na kterém se jasně ukazuje, jak má jednat řádný muž: jedni i druhí se cvičí zvlášť, aby byli stále co nejsilnější, a kdyby bylo třeba, aby jeden vedle druhého pomohli všemi silami státu. Musí také pečovat o dobrý tělesný stav, protože se bijí ze soupeřivosti, kdekoliv na sebe narazí. Každý, kdo se k tomu natrefí, má ovšem právo odtrhnout je od sebe, a kdo by neuposlechl, toho odvede paidonomos k eforům, kteří ho tvrdě potrestají, protože chtějí docílit, aby nikdy nezvítězil hněv nad poslušností vůči zákonům.“*
- koroi – mladíci, cca do 30 let; hippagretové – na vrcholu sil (i OA vítězové)
- pravděpodobně vždy nový výběr s nástupem nových eforů (každý rok)

Pád systému

- úpadek *agóge* = úpadek celé společnosti
- postupně od doby po řecko-perských válkách
- nárůst za války Peloponéské a spartské hegemonie
- v úpadku Sparty padlo i *agóge* velmi nízko
- pol. 3. stol. BC Agis IV. a Kleomenés III.
 - snaha o obnovu
- vůdce achájské aliance Filopoimén – svržení Sparty a zbourání systému *agóge*
 - za 4 roky přišli Římané

Literatura

- Aristotelés, *Politika*.
 - Cornelios Nepos, *životopisy*.
 - Hérodotos, *Dějiny*.
 - Platón, *Ústava*.
-
- Platón, *Zákony*.
 - Plútarchos, *Životopisy slavných Řeků a Římanů*.
 - Polybios, *Dějiny*.
 - Xenofón, *Agésilaos*.
 - Xenofón, *Lakedaimonské zřízení*.
 - Pausanias, *Cesta po Řecku*.
-
- Forbes, C. A., *Greek Physical Education*.
 - Kennell, N. M., *The Gymnasium of Virtue*.
 - Oliva, P., *Sparta a její sociální problémy*.